

PSYCHOLOGICAL APPROACH IN STUDYING THE IDENTITY AND AUTHENTICITY OF FUTURE TEACHERS

The article considers the results of an empirical study of the possibilities of applying a psychological approach in the study of the authenticity and identity of future teachers. It is established that the psychological approach allows to study the phenomena of authenticity and identity as a single holistic phenomena, active space, prone to self-improvement, able to fill reality with meaning, attitude and experience. Empirical analysis revealed that the studied girls have the highest scores on the scale of "authentic self-expression", and the lowest - on the scale of "knowledge and self-acceptance", future male teachers most characteristic of "authentic self-expression" and least - non-limitation of others ». The transformation of memories is better expressed in the studied men, while women, although they do not perceive the situation they describe as uncomfortable, still remember its details more; men are more prone to ruminations, more often than women consider their experience unique, meaningful not only for them but also in the context of the experience of conducting lessons; the subjects have high indicators on the scale of "self-acceptance and self-understanding", future teachers have a good understanding of the value of their lives, their potential and resources.

Key words: *identity, authenticity, narrative. self-realization, professional activity.*

ORCID: 0000-0001-6571-0976

Надежда Анатольевна Харченко,

*кандидат психологических наук, доцент кафедры психологии,
Уманский государственный педагогический университет имени Павла Тычины,
м. Умань, Украина
kharchenkon.a@ukr.net*

Галина Теодозиевна Коренюк,

*магистрантка факультета социальной и психологической образования
Уманский государственный педагогический университет имени Павла Тычины,
м. Умань, Украина*

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЙ ПОДХОД В ИЗУЧЕНИИ ИДЕНТИЧНОСТИ И ПОДЛИННОСТИ БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ

В статье рассмотрены результаты эмпирического исследования возможностей применения психологического подхода в изучении подлинности и идентичности будущих педагогов. Установлено, что психологический подход позволяет изучать феномены подлинности и идентичности как единые целостные феномены, активное пространство, склонен к самосовершенствованию, может наполнять реальность содержанием, отношением и переживаниями. По результатам эмпирического анализа выявлено, что исследуемые девушки имеют самые высокие показатели по шкале «аутентичное самовыражения», а самые низкие - по шкале «знание и принятие себя», будущим педагогам мужского пола больше свойственно «аутентичное самовыражение», а наименьшее – «неограниченность другими». Трансформация воспоминаний лучше выражена в исследуемых мужчин, зато женщины, хотя и не воспринимают описываемую ими ситуацию как дискомфортную, все же больше помнят ее детали; мужчины больше подвержены руминации, чаще женщин считают свой опыт уникальным, значимым не только для них, но и в контексте опыта

проведення уроков; в исследуемых наблюдаются высокие показатели по шкале «самопринятие и самопонимание», будущие педагоги хорошо понимают ценность своей жизни, свои потенциальные возможности и ресурсы.

Ключевые слова: *идентичность, аутоентичность, навратив, самореализация, профессиональная деятельность.*

Постановка проблеми. Сучасна ситуація в психологічній практиці характеризується протистоянням традиційного (академічного) підходу і величезної кількості шкіл, напрямків, нових терапевтичних та психокорекційних підходів до розуміння теорії і практики цієї науки. Світоглядною основою психологічної методології є принцип цілісності, що полягає у розумінні психіки як надзвичайно складної, багаторівневої, здатної до самоорганізації, що володіє здатністю підтримувати себе в стані динамічної рівноваги і продукувати нові структури та нові форми організації. Трансформація психологічного знання в умовах інформаційного суспільства зумовлює безперервні якісні і кількісні зміни, що впливають на вибір тем дослідження і їх організацію, методи та рівні аналізу. Становлення ідентичності є одним із ключових моментів розвитку особистості, особливо майбутнього спеціаліста, характер і зміст роботи якого визначається саме особистісно-професійним контекстом. Модернізація сучасної вищої освіти, пов'язана із залученням України до Болонського процесу, передбачає принципово новий підхід до підготовки майбутніх фахівців, особливо вчителів. На сучасному етапі розвитку суспільства система освіти і науки достатньо відображає зміст наявних перетворень. Від чутними є зрушення, що відбуваються у взаємодії особистості і діяльності майбутнього вчителя. Саме на основі усвідомлення студентом індивідуальних особливостей особистості у нього формується позитивне ставлення до педагогічної діяльності, завдяки осягненню образу майбутньої професійної діяльності у майбутніх фахівців актуалізується усвідомлення особистісного досвіду, формуються власні цілі, здійснюється вибір стратегій професійного саморозвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ідентичність і споріднені з нею слова мають довгу історію як технічні терміни Західної філософії – від стародавніх греків до сучасної аналітичної філософії. Вони використовуються для звернення до вічних філософських проблем постійності серед очевидних змін, а також єдності серед очевидної різноманітності. Дослідження ідентичності як тотожності міститься ще в діалектиці Платона, а подальший розвиток – у численних філософських дослідженнях постійності і мінливості, Я і не-Я у працях Г. Лейбніца, Дж. Локка, І. Фіхте, Ф. Шеллінга, Гегеля, В. Соловйова. У сучасному суспільстві структура Я його індивідів набуває найбільшої когнітивної складності порівняно з будь-якою історичною епохою. Відповідно, питання про становлення ідентичності та можливі шляхи її переформатування також набувають значної складності. Оскільки, чим більше Я-образів, тим складніше зберегти саму ідентичність, усвідомлення належності кожного зі своїх Я-образів до єдиного комплексу «Я».

Засновник екзистенційно-гуманістичного спрямування Д. Бьюдженталь вважав, що ключовою якістю психотерапевта і ведучого терапевтичних груп, його головною екзистенційною цінністю є автентичність, яку він розглядав в трьох аспектах: як повне усвідомлення і занурення в даний момент, як вибір теперішнього способу життя і як прийняття відповідальності за свій вибір. Більш того, автентичність виступає у нього як інтегративна властивість особистості, яке включає в себе здатність висловлювати щирість по відношенню до клієнта і бажання залишатися самим собою у всіх ситуаціях. Термін «автентичність» став поширеним у психології у другій половині

XX-го сторіччя у зв'язку із розвитком гуманістичної і трансперсональної психології. До цього періоду він фактично не використовувався замінюючись термінами «самість», «тотожність особистості», «Я», «ідентифікація», «ідентичність» і досліджувався в контексті проблематики самосвідомості особистості. У. Джеймс постулював тотожність особистості самій собі в особистісному і соціальному аспектах. На думку З. Фрейда, людина стає соціальним суб'єктом допомогою ідентифікації (найбільш раннього прояву емоційного зв'язку з іншою особою, наслідування і уподібнення себе батькам). К. Г. Юнг описав архетип «несвідомої самості» як абсолютний початок буття душі. «Крах свідомої установки» (почуття дезорієнтованості в навколишньому просторі) в юнгіанстві є кризою автентичності.

У К. Юнга автентичність тісно пов'язана із архетипом Тіні людини, а також із поняттям персоналізації. Персоналізація – це процес еволюції персони і, отже, тіні особистості, що одночасно є процесом інволюції її образу. Потреба в персоналізації – це потреба бути кимось, бути особистістю, водночас у результаті процесу персоналізації людина стає: більш закритою, більш відгородженою від інших людей; менш здатною до співпереживання, емпатії у взаєминах з іншими людьми; менш схильною до самовиразу, розкриттю іншим своїх власних психологічних проблем, менш конгруентною. На відміну від персоналізації персоніфікація проявляється не в прагненні людини «бути особистістю», а у прагненні бути «самою собою». Процес персоніфікації характеризується відмовою індивіда від «масок», посиленням інтегрованості особистості, підвищенням рівня конгруентності і емпатійності, збільшенням загальної автентичності. Звідси, «персоніфікаційний синдром» утворюють: позитивна безоціночність, емпатійність і конгруентність [1].

Ототожнюючи ідентичність та автентичність, Е. Еріксон стверджував, що про почуття ідентичності свідчать три ознаки: відчуття внутрішньої тотожності та інтегрованості в часі: дії в минулому та очікування від майбутнього переживаються як такі, що пов'язані із самістю сьогодення; відчуття внутрішньої тотожності та інтегрованості в просторі: людина сприймає себе всюди та завжди як цілісність, а всі свої дії розглядає не як випадкові, а як такі, що внутрішньо обумовлені; ідентичність переживається серед інших, що є соціально значущими, взаємостосунки та ролі допомагають підтримати та розвинути почуття інтегрованої в часі особистості. Ототожнення феноменів «автентичності» і «ідентичності» властиве й для представників символічного інтеракціонізму.

Професійна ідентичність – це динамічна система, яка формується у процесі професійної освіти та активного розвитку професійної компетентності і впливає на ціннісно-смыслову сферу і удосконалення професійної майстерності майбутнього спеціаліста. Відтак, професійна ідентичність майбутнього педагога розуміється психологами як усвідомлення своєї належності до певної професії, що формується у процесі професійної освіти та активного розвитку професійної компетентності. Професійна ідентичність педагога виконує таку функцію, як розвиток «професійного почуття», тобто емоційного прийняття себе як людини, яка, займається певною справою, усвідомлення певної ментальності, впевненість у своїй професійній приналежності, самостійності та ефективності, переживання своєї професійної цілісності та визначеності. Професійну ідентичність характеризує приєднання та накладання образу професії (зі всіма її закономірностями) на особливості конкретної особистості.

У структурі професійної ідентичності виділяють наступні компоненти як: переконання у правильності вибору професії та позитивного ставлення до себе як суб'єкта учбово-професійної діяльності та майбутньої професійно-виробничої

діяльності; професійної ідентичності (усвідомлення своєї totoжності з професійним образом-Я); професійного образу-Я; Я-концепції та Я-образів (ідеального, нормального, реального); образу – професії [2]. Формування у студентів професійної ідентичності, на думку багатьох науковців [2, 3, 6], включає три основних етапи:

Перший етап – адаптаційний (1 курс) – це період осмислення професійної ідентичності, коли на основі входження у нове соціальне та професійне середовище зовнішня студентська ідентичність переходить у внутрішню прийнятну, усвідомлену, емоційно забарвлену характеристику. Це нестабільний етап, пов'язаний з адаптацією до нової соціальної ролі студента («Я-студент») та очікувань майбутньої професійної ідентичності.

Другий етап - стабілізуючий (2–3 курс) – це період, коли на основі усвідомлення вимог нової соціально-професійної ролі та власних здібностей, та можливостей відбувається усвідомлення досягнень, які зроблені завдяки власним зусиллям. В цей період конструктивні схеми саморозвитку знаходяться в достатньо стабільному стані, оскільки студент починає отримувати задоволення від сприйняття себе як суб'єкта майбутньої професійної діяльності («Я-майбутній спеціаліст»).

Третій етап - уточнюючий (4–5 курс) – період, коли на основі усвідомлення спектру ролей, засвоєних у ході професіоналізації, відбувається формування нових цілей та перспектив. Це другий нестабільний період, сенс якого зводиться до переосмислення та уточнення різних варіантів професійно-творчого саморозвитку, працевлаштування та період розвитку професійної кар'єри («Я – та моя професія та кар'єра»). Слід зазначити, що ці етапи формування у студентів професійної ідентичності не існують ізольовано, тісно взаємопов'язані та взаємообумовлені. Проте, становлення професійної ідентичності студентів-педагогів у вищих навчальних закладах має нерівномірний характер, що може призвести до професійної кризи, тобто втрати професійної ідентичності. Змінення професійної самосвідомості породжує феномен професійного маргіналізму, який характеризується відчуттям непричетності до виконуваної професійної ролі, втратою особистісної значущості професії [3].

Метою даної статті є висвітлення результатів емпіричного дослідження можливостей застосування психологічного підходу у вивченні автентичності та ідентичності майбутніх педагогів.

Виклад основного матеріалу і результатів досліджень. Для реалізації мети дослідження нами було обрано наступні методики: Шкала автентичності (А.М. Wood, Р.А. Linley, 2008) [3] та Опитувальник наративної ідентичності (NIQ, S.T. Douglas, 2019) [2]. Шкала автентичності базується на теорії К.Роджерса про повноцінно функціонуючу особистість та особистісно орієнтованій моделі автентичності G. T.Barrett-Lennard. А.М. Wood, Р.А. Linley у методиці «Шкала автентичності особистості» виділили три шкали: автентичне життя, сприймання зовнішніх впливів та самовідчуження. *Автентичне життя* – рівень за яким поведінка людини відповідає її усвідомленню власних переживань та досвіду; *сприймання зовнішніх впливів* – рівень за яким міжособистісні стосунки визначають поведінку людини та *самовідчуження* – ступінь втрати контакту особистості із самою собою, невідповідності справжньому Я. Опитувальник складається із 12 тверджень (по 4 твердження у кожній шкалі). Досліджувані оцінюють кожне твердження за 6 бальною шкалою (від 1 – не згоден абсолютно до 7 – згоден дуже сильно). Підраховуються бали за кожною шкалою. Високі показники характеризують узгодженість власного досвіду (шкала Самовідчуження), невиражену тенденцію відповідати очікуванням інших людей

(шкала Сприймання зовнішніх впливів) та поведінку відповідно до власних цінностей (шкала Автентичне життя).

Методика NIQ – це міра рефлексивності пам'яті у відповідь на читання тексту; складається із 19-ти тверджень, які оцінюються за 5-бальною шкалою (від 0 = «зовсім не так» до 4 – «цілком вірно»). Опитувальник містить три шкали: 1) трансформація спогадів, 2) румінативна сепарація та ізоляція і 3) саморозуміння та самоприйняття. Зазначимо, що розробники методики базувалися на формуванні нарративної ідентичності в контексті розуміння літературних текстів. Ми ж замість уривків з поем і віршів запропонували студентам самим описати кризову ситуацію з їхнього життя, яка їм найбільше запам'яталася. В результаті написані есе або спогади про кризову ситуацію стали основою для подальшої роботи з опитувальником.

У проведеному нами емпіричному дослідженні взяли участь 68 майбутніх педагогів з Києва, Черкас, Умані та Чернігова (22 осіб чоловічої та 46 осіб жіночої статі). У табл. 1 представлено результати діагностики майбутніх педагогів за Шкалою автентичності.

Таблиця 1

Особливості автентичності майбутніх педагогів

Стать	Показники автентичності		
	Необмеженість іншими	Знання і прийняття себе	Автентичний самовираз
Жіноча	9,68	7,72	20,94
Чоловіча	15,08	15,90	18,22

Отже, досліджувані жіночої статі мають найвищі показники за шкалою «автентичний самовираз», а найнижчі – за шкалою «знання і прийняття себе», а чоловічої найбільше властивий «автентичний самовираз», а найменше – «необмеженість іншими». Аналіз результатів за показниками автентичності дозволяє стверджувати, що найбільше їм властивий автентичний самовираз, а найменше – знання і прийняття себе. Тобто професійна діяльність майбутніх педагогів відповідає їх усвідомленню власних переживань та досвіду, своїх можливостей впливати на інших людей, однак спостерігається певна невідповідність справжньому «Я», гнучкість вживання у різні ролі.

За результатами анкетування щодо професійної компетентності виявлено, що майбутні педагоги вважають себе «голодними до знань студентами», які постійно удосконалюють свій фаховий рівень. Контент аналіз відповідей на запитання показав, що найчастіше для характеристики вчителя-професіонала були використані такі слова як «жага до знань», «спрага знань», «знання як джерело розвитку» тощо. Задля досягнення ефективності у проведенні уроків педагогам необхідно мати когнітивну складність та бути толерантними до вчинків інших людей, досліджувані порівняли себе з метеорологами, яким потрібно вміти прогнозувати мінливу та непередбачувану погоду, по суті вчителям властива гнучкість у взаємодії з іншими та неупередженість щодо їх особистості та поведінки як у групі, так і поза її межами. Важливою складовою професійної діяльності вчителя є рефлексивність, емоційна сприйнятливність та вміння сприймати і надавати зворотній зв'язок. Ефективно вести уроки, на думку досліджуваних, неможливо без розвинених навичок слухати, спостерігати та піклуватися про добробут людей, так званої сенситивності щодо інших, щира зацікавленість в людях, пізнанні їх внутрішнього світу є важливою якістю педагога. Готовність до вирішення конфліктів, сприйняття сильних негативних емоцій клієнтів також є важливими показниками професійності вчителів.

Цікавим аспектом нашого дослідження є те, як майбутні педагоги сприймають кризові, складні ситуації. Відповідно, впровадження методики NIQ (S.T. Douglas) відбувалося у два етапи: на першому етапі досліджувані писали есе щодо кризової, складної ситуації, яка їм найбільше запам'яталася, а на другому – відповідали на запитання опитувальника, результати представлено у табл. 2.

Таблиця 2

Особливості наративної ідентичності майбутніх педагогів

Шкали	Жінки	Чоловіки
Трансформація спогадів	8,82±1,32	11,37±1,29
Румінативна сепарація та ізоляція	6,18±0,19	15,27±2,17
Саморозуміння та самоприйняття	19,25±1,96	19,16±2,05

Отже, трансформація спогадів краще виражена у досліджуваних чоловіків, натомість жінки, хоча й не сприймають описувану ними ситуацію як дискомфортну, все ж більше пам'ятають її деталі (за критерієм Манна-Уїтні відмінності статистично значущі при $p < 0,05$). Чоловіки більше схильні до румінацій, частіше за жінок вважають свій досвід унікальним, значущим не лише для них, а й в контексті досвіду проведення уроків, вони ізолюють складну ситуацію від свого повсякденного життя, втім часто розповідають про неї оточуючим, акцентуючи на успішності виходу з неї, натомість жінки схильні пов'язувати події свого минулого, теперішнього та майбутнього в єдиний життєвий континуум, краще включають набутий досвід у подальше функціонування (за критерієм Манна-Уїтні відмінності статистично значущі при $p < 0,05$). І у чоловіків, і у жінок спостерігаються високі показники за шкалою «самоприйняття та саморозуміння», тобто досліджувані завдяки складній ситуації краще розуміють цінність свого життя, свої потенційні можливості і ресурси, за цим аспектом наративної ідентичності статистичних відмінностей між чоловіками та жінками виявлено не було (при $p > 0,05$).

У даному контексті зазначимо, що когнітивними складовими професійної компетентності майбутні педагоги незалежно від статі, вважають потребу постійного самовдосконалення шляхом оволодіння новими знаннями та навичками, акумулювання професійного і життєвого досвіду та когнітивну складність; емоційними – рефлексивність, психологічне благополуччя та високий рівень емоційного інтелекту; реляційними (такими, що виявляються у взаємодії з іншими) – сенситивність до інших людей, готовність вирішувати конфлікти в групі та сприймати сильні негативні емоції учнів та їх батьків.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Оскільки ідентичність передбачає формування відчуття неперервності Я у часі, важливо враховувати ким би людина хотіла стати (прогресивний розвиток ідентичності) і чого уникає аби не відчувати себе поза спільнотою (альтернативне Я), поняття наративної ідентичності у цьому контексті є інтегративним, оскільки охоплює минулий, теперішній і перспективний майбутній досвід особистості. Подібна ситуація складається й щодо автентичності, де знання і прийняття себе, не-обмеженість іншими та автентичний самовираз інтегрують уявлення особистості про себе. Загалом, майбутні педагоги характеризуються збалансованою наративною ідентичністю та помірно вираженими усіма компонентами автентичності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Burks D. J., Robbins R. Psychologists' authenticity: Implications for work in professional and therapeutic settings. *Journal of Humanistic Psychology*. 2012. Vol. 52(1). P. 75–104.
2. Douglas S. T. Narrating Identity: The impact of literary reading on storied autobiographical memory development. A thesis submitted in partial fulfillment of the requirements for the degree of Doctor of Philosophy. University of Alberta, 2019. 152 p.
3. Wood A.M., Maltby J., Caliousis M., Linley P.A., Joseph S. The authentic personality: A theoretical and empirical conceptualization and the development of the authenticity scale. *Journal of Counseling Psychology*. 2008. Vol. 55. P. 385–399.

REFERENCES

1. Burks, D. & Robbins, R. (2012). Psychologists' authenticity: Implications for work in professional and therapeutic settings. *Journal of Humanistic Psychology*, 52(1), 75–104.
2. Douglas, S. (2019). Narrating Identity: The impact of literary reading on storied autobiographical memory development.
3. Wood, A. & Linley, P. & Maltby, J. & Baliousis, M. & Joseph, S. (2008). The authentic personality: A theoretical and empirical conceptualization and the development of the Authenticity Scale. *Journal of Counseling Psychology*, 55(3), 385–399.

Бібліографічний опис для цитування:

Харченко Н.А., Коренюк Г.Т. Психологічний підхід у вивченні ідентичності та автентичності майбутніх педагогів. *Психологічний журнал Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини*. 2020. № 4. С.62–69.